

Українець Джонатан і двадцять сім мерців

КУПИТИ

Гра у «великий американський роман» (кілька поколінь однієї родини на тлі історичних подій) у виконанні українських емігрантів у США. Вони товаришують з останніми індіанцями (і вчать їх української мови), відкривають друкарню етикеток під час сухого закону, стають зірками німого кіно, воюють у Другій світовій (мріючи дійти до Старої Країни) і таке інше. Про все це розповідає українець Джонатан - старий колишній військовий кухар, один з останніх, хто залишився жити в селі Горобці округу Чаттагучі штату Джорджія.

«Мій батько Юджин воював у Другу світову в бразильському війську, навчався у британського літуна-аса і знався з далай-ламою» — приблизно такими історіями про свою родину розважає оповідача українець Джонатан-Йона, нащадок емігрантської родини, яка колись заснувала селище Горобці в штаті Джорджія. Йонині родичі й сам він зберігають пам'ять про події з усіх періодів останнього століття Сполучених Штатів: Великої депресії і золотого віку Голлівуду, Другої світової та ери космосу, Вудстоку-69 та Олімпіади-84, війни з терором і урагану Катріна. Вони ніколи не відігравали значної ролі в цих подіях, але часто були свідками дивних і малоімовірних історій. Є в цих історіях і мерці, і їх рівно двадцять сім. Можете полічити.

...І панахиду він відчитав прегарну (як на гадку дванадцятирічного тоді Іншого Петра, коли той схвилювано переказував це все Йоні у свої п'ятдесят), хоч і нервувалася так, що раз проспівав «святий кріпкий, святий безжурний, помилуй», але цього чи то не помітили, чи то сприйняли як належне. Співав же з таким сильним почуттям, у такому глибокому голосі, що за належне сприйняли й невеличку проповідь, яку юний панотець вправив у середину панахиди.

Розум — це великий Койот, а дух — маленький павучок Анансі, — казав отець Жоржі, — розум — то братець Лис, а дух — братець Кролик; але менший завжди надурить більшого, вислизне з його обіймів і знайде Бога.

Любов — моя земля, безжурність — моя зброя, — казав отець Жоржі, — і я стою своєю землею, і маю свою рушницю, і нікуди звідси не піду. У темряві немає кольорів, — провадив далі отець Жоржі, — але ми розрізняємо їх і в темряві, бо вони взяті в борг у світла. У темряві немає нічого свого, бо її нема.

«Нехай буде воля Твоя, — закінчував отець Жоржі, — і слава Твоя, і Джорджія Твоя, Луїзіана і Техас, Твої Невада і Оклахома».

Віктор Шепелєв

Українець Джонатан і двадцять сім мерців

Віктор Шепелєв
Українець Джонатан і двадцять сім мерців

ISBN 978-617-614-662-9

9 786176 146629

УДК 82-3
Ш 48

Віктор Шепелєв

Шепелєв Віктор

Українець Джонатан і двадцять сім мерців : роман / Віктор Шепелєв. — Чернівці : Книги – XXI, 2024. — 224 с.

ISBN 978-617-614-662-9 (паперове видання)

ISBN 978-617-614-561-5 (електронне видання)

Гра у «великий американський роман» (кілька поколінь однієї родини на тлі історичних подій) у виконанні українських емігрантів у США. Вони товаришують з останніми індіанцями (і вчать їх української мови), відкривають друкарню етикеток під час сухого закону, стають зірками німого кіно, воюють у Другій світовій (мріючи дійти до Старої Країни) і таке інше. Про все це розповідає українець Джонатан — старий колишній військовий кухар, один з останніх, хто залишився жити в селі Горобці округу Чаттагучі штату Джорджія.

УКРАЇНЕЦЬ ДЖОНАТАН І ДВАДЦЯТЬ СІМ МЕРЦІВ

Роман

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

© Книги – XXI, 2024

ISBN 978-617-614-662-9 (паперове видання)

© Віктор Шепелєв, 2024, *текст*

ISBN 978-617-614-561-5 (електронне видання)

© Анна Стьопіна, 2024, *обкладинка*

Коротка передмова від автора

Ідея цього тексту народилася з побіжного несерйозного спостереження: побудова типового великого американського роману й української родинної саги мають багато спільного. «Що як хтось написав би українську родинну сагу в декораціях американського роману?» — пожартував я тоді. І раптом зрозумів, що хочу це зробити.

Я планував, збирав матеріали, вигадував структуру для роману кілька років, а першу чернетку написав упродовж місяця (листопад 2018-го). Осінь у Харкові того року була страшенно холодною (як і згадується в романі), а прізвище, яке я придумав для родини в центрі історії, — Зелені — не мало жодних політичних та історичних асоціацій.

Цю віддаленість часу написання можна помітити й у тому, як оповідач (близький за мовою і поглядами до автора) сприймає сучасні йому події, коли ті прориваються в оповідь: з розпачем, залишковою наївністю і великою невтямою. Відтоді, хочеться вірити, невтями й наївності в автора поменшало, а розпач перетворився на сильніші емоції. Принаймні зараз, коли пишу цю передмову — у листопаді 2023-го, точнісінько через п'ять років після написання роману, — я військовослужбовець ЗСУ, і знаю речі, які мій оповідач й уявити не міг. Не винувайте його.

І приємного читання!

Слава Україні!

Пательня у плямах

Коли восени дві тисячі вісімнадцятого я жив біля річки Чаттагучі, переповісти все це здавалося якось простіше...

Але щось таке:

«Слава Україні!».

Коли він так сказав, я обернувся дещо напружено і пробуркотів своє «героямслава», ще не розуміючи, що ж мені не так. Насправді просто не очікував — ну, тобто, мандруючи південними штатами, я бачив різну реакцію на свої демонстративно українські футболки і значки, причеплені до наплічника, зі «Славою...» зокрема. Але зустріти українськомовних майже в тому легендарному «посеред ніде», містечку Кусеті, з населенням у кілька тисяч осіб, із розваг — три церкви та крамничка на автозаправці — коротше, я здивувався.

Обернувся — і вперше побачив Йону. Він мені тоді здався просто дуже високим і через те сутулим дядьком, вочевидь старшим, але ще не дідом (хоч і майже повністю сивий був). Той одразу піймав мій погляд і сказав — українською — що ім'я має Джонатан Зелений, але можна Йона, бо простіше, і що нечасто бачить тут людей зі старої країни (але це іронічно, з малої літери, бо є і ті, що кажуть Стара Країна). Я назвав

себе, водночас намагаючись розплатитися за воду, снікерси й паперову мапу штату, болісно довго відокремлюючи центи від копійок і шукаючи п'ять баксів у купі гривень.

— Гей, Джоно, як воно? — звернувся продавець уже до того (але, звісно, своєю, себто американською), відкоркував пляшку пива і простягнув її Джонатанові: «Від закладу».

Я гортав мапу на ганку крамнички (радше намагався відвоювати це право в буревію, що раптом почав здійматися невідомо звідки), коли він знову з'явився, на ходу всотуючи все, що залишалось у пляшці. Перекинулися кількома фразами («Ти звідки? Із Харкова? А ми тутешні вже, але колись із-під Вінниці, ще гран-дідусь мій»). Для американця в четвертому коліні українська Йони була, мабуть, кращою за мою харківську — але якась ніби трохи зсунута, слова та словосполучення не зовсім на своєму місці, не знаю, чи вдається передати це.

«Тобі куди?» — спитав зрештою Йона і, з'ясувавши, що я ще сподівався сьогодні дістатися Колямбуся, а там пошукати якийсь гостел, просто похитав головою: «Та переночуєш у мене, бач яка фачна буря йде» — і справді, насунуло вже зовсім чорне, мапу дарма було й розгортати, я її пожмакану ледь запхав у наплічник. Та й переночую, як запрошуєш — Йона з тих кількох фраз видався абсолютно нормальним дядьком, спокійним, дружнім і без схиленості на своїй українськості, що в україноамериканців набуває часом дуже дивних форм — аж іноді хочеться казати, що я, наприклад, білорус.

Йона відставив порожню пляшку й поліз у величезний старий пікап, я теж. Дарма що стара, та машина здалася мені чистою і добре доглянутою (принаймні важкі двері зачинилися легко й одразу), але такою, ніби все зайве з неї давно вже зникло чи намагалось: діри в панелі замість більшості приладів, жодного натяку на ремені, навіть кріплення не залишилося, лише голий сталевий штир замість ручки передач; дзеркальце

з пасажирського боку — я помітив ще коли відчиняв двері — трималося на одному гвинтику.

З'ясувалося, що Йонин дім не в самій Кусеті, а «тут недалеко, поруч» — місцевому, коли він у своєму пікапі, усе поруч, поруч може бути і сто кілометрів до сусіднього штату, але не вистрибувати ж? Та й не скажеш, щоб мені було важливо, де саме опинитись (але зараз не про це).

За останніми домами Кусети (які були не так далеко від її, так би мовити, культурного центру) височіли горби, на горбах — дерева, спочатку самі горби й дерева, а потім дерева стали якимись іншими, і серед них подекуди стояли вже інші доми, не схожі на кусетські, здавалися вони давно покинутими. Навігатор (який у Йони таки був, хоч і незрозуміло навіщо — на моїй пам'яті він завжди їздив звичними маршрутами, які, втім, накривали ледь не всю Джорджію) здавався розгубленим, палець курсора з'їхав зі всіх доріг і повів просто в зелене ніде — якого Кусета виявилася ще зовсім не серединою. Якась дорога під колесами джипа таки була. Я зиркнув на американця, він упевнено кермував і (хотілося сподіватися) не дуже був схожим на маніяка, що вивозить випадкових подорожніх посеред пагорби, щоб там і прикопати, хоча хтозна.

Йона, захоплений змаганням з буревієм, який лячно похитував навіть цей величезний страшний пікап, погляд мій піймав, але кинув тільки: «Та майже приїхали» — і справді, автівка минала знак населеного пункту, але я не встиг побачити, що там значилося, а навігатор усе ще впевнено твердив, що пустішого місця в усіх З'єднаних Штатах немає.

«Це Горобці», — пояснив Йона, коли ґрунтівка стала якоюсь подобою вулиці, кілька домів підступили ближче, а дерева виявилися безсумнівними яблунями. «На знаку має бути Спаровз, але ми кажемо Горобці». Ніяких інших «ми», крім нас двох, у Горобцях не спостерігалось. Жодне вікно не

засвітилося в ранніх сутінках, жодної білизни не рвало вітром з мотузок, жоден собака не прокоментував нашу появу. Дім, до якого під'їхав Йона, так само здавався закинутим. Приземкувата одноповерхівка справді була більше схожою не на місцеві високі дерев'яні ящики, а на ті дома на околицях українських міст, котрі побудували з дерева та глини, пізніше обклали цеглою, потім іще цеглою ж побудували і тричі пофарбували.

Та коли Йона відчинив двері, коли ввімкнув світло всередині й надворі, коли величезний смугастий кіт вивалився з кущів, буцнув мені в ногу лобом і пішов у дім співати своє котяче — стало зрозуміло, що тут таки живуть, будинок здався спокійним і дружнім, як сам Йона.

«Та не роззувайся», — кинув мені хазяїн (я саме вагався між американським і харківським звичаєм, бо стійка для взуття на веранді була). Сам натомість заходився розшнуровувати високі військові чоботи. Я нерішуче зупинився поруч і мимоволі — бо більше дивитися на веранді було нікуди — спостерігав, як Йона вовтузиться зі шнурівкою. З правим чоботом усе відбулося просто, а лівий був зашнурований якимись дивними вузлами, і тільки коли — після кількох «та фак же твою» і «дамнова дупа» — чобіт було переможено, я зрозумів чому.

Права нога Йони була в зеленій шкарпетці, а замість лівої — чорний сталевий протез, сороміцько голий в усіх високотехнологічних деталях, проводці, поршнях та індикаторах, як нога кіношного Термінатора. Він недбало кинув мені — «проходь отуди до кітчена», а сам пошкандибав кудись у глибини дому; але повернувся раніше, ніж я намацав вмикач світла в темних дверях. Він ніс із собою ноутбук — ай, що то був за ноутбук! Здавалося, що ним декілька разів добряче шваркнули об підлогу чи, може, викинули з вікна пікапа на ходу і тим самим пікапом переїхали; а може, і те, й те, а ще — залишили надворі в бурю на кшталт нинішньої (яка, до речі, саме

розгулювалася), а потім знайшли в кущах і, навіть не протерши від бруду, поставили знову до роботи.

Але штуkenція ця працювала (і, як я мав змогу впевнитися пізніше, — працювала швидше й мала тривалішу батарею за мій «професійний» ноут), хоч і була місцями примотана ізострічкою, а один з кутів під клавіатурою — укріплений смугою металу й болтом, їй богу. Йона спритно під'єднав суперкомп'ютер до протеза звичайним USB-шнурком і почав їх лаяти: як я зрозумів, за те, що протез відмовлявся передавати якусь статистику та діагностику. Переборовши сором від вторгнення в чужі тілесні функції, я навіть трохи побалакав з Йоною про протокол передачі даних і обробку статистики (не те щоб я дуже знаюся на хардверних протоколах, але розбір та обробка даних — це будь-де розбір та обробка даних, хоч у Африці, хоч у Горобцях, Джорджія, знай собі дотримуйся документації і формат зберігання вибери нормальний). Зрештою, протоколи були переможені, і Йона заходився готувати вечерю. Я віддав йому консервовану кукурудзу та сушені томати з наплічника, отримав за це банку холодного пива і зміг нарешті роздивитися приміщення.

Кухня була доволі велика, але, як і з пікапа, з неї, здавалося, давно вже зникло все, що могло відпасти й загубитися. Доки я нарізав хліб, Йона взяв каструлю із запареною, вочевидь заздалегідь, червоною квасолею, велику чорну пательню, цибулю, капусту, дістав із сумки гриби й щось собі заколядував на газовій плитці. Мої сушені томати опинилися залиті окропом і теж пішли на пательню, а кукурудза — у стіл-тумбу-шафу з посудом і банками. Оця тумба, плитка, стіл і пара міцних стільців і становили майже весь тутешній інтер'єр. Світло давала слабкувата лампочка без абажура; на стіні — чомусь дальній від плитки — ще одна пательня, невеличка й укрита якимись плямами, чи то тінями від

незрозуміло чого. Ще на стінах висіли рушники, як годиться, цибуля і світлина в рамці. Дорізавши хліб, я підійшов придивитися: зі світлини пробували вивалитися четверо військових, знятих по груди на бляклому тлі. Вони вдавали веселу та хвацьку компанію, один з них — худорлявий, трохи сутулий навіть на цій молодецькій фотці, з характерним носом, мав на грудях нашивку «Zelenu».

— То це ти? — спитав я в хазяїна, поглинутого своєю алхімією. Він підтвердив, навіть не обертаючись: «Так-так», і потім, як завчене: «Капрал Джонатан Зелений, частини забезпечення, миротворча місія в Югославії, дев'яносто другий». Накрив пательню, обернувся, й уже іншим голосом додав, пояснюючи ті «частини забезпечення»: «Себто військовий я кухар. Тринадцять років і три місяці. А потім — оце», — і тупнув залізкою.

— То це там ти?.. — врешті наважився запитати я вже після другої пляшки пива і другої тарелі Йониного варива (вийшло якесь квасолеве рагу, багате на смак і аромат, ідеальне до пива). Усю вечерю кухар просидів навскіс від мене з неясним виразом на обличчі, не те щоб сумним — і тільки запитавши, я зрозумів, що він чекав на це. Старий (а подумки, роздивившись його уважніше — як він сидить, рухається, лається з ноутбуком, я вже почав звати його «старим») був охочий до розповідей, але без діалогу йому було нецікаво — «Я ж не радію, щоб увімкнутися і базікати», так він казав.

Ногу Йона Зелений утратив у найдурнішому, як на військового кухаря, інциденті — у майже мирний час. Якимось, як він це визначив, «похибленим» воякам закортіло вбити ворожого полковника, що саме приїхав у Йонин табір — чи то сербам албанського, чи, навпаки, хорватам сербського, чи то вони й самі не визначилися, одне слово, виникла плутанина, й у результаті ретельно спланованої і мужньо виконаної вечірньої атаки

постраждав тільки Йона й один із нападників — той утратив око, — а решту навіть не впіймали.

Кажучи відверто, з Йониної розповіді я не дуже зрозумів, як там усе відбулося: по-перше, ця частина історії мала для нього такий вигляд: «Помив посуд, вийшов покурити, а тут... бах». По-друге, мені здалося, що для нього ця історія була не про той вечір, не про хорватів чи боснійців, і не про втрачену ногу, а про дівчинку із сербського спецзагону, з якою його потім лікували на одному поверсі берлінського шпиталю.

Сербка була теж серйозно поранена в ногу, але їй ногу зберегли («Може, тому що дівчина», — без заздрості зазначив Йона). Вони зіштовхнулися на сходах до їдальні, дівчина була ще на милицях, а Йона розношував свій перший протез; саме дівчина втратила рівновагу, й він її втримав. «Така велика, — казав він потім з іншосвітньою, іншочасовою ніжністю. — Я не маленький, але ж та — вища на зріст, самісінькі м'язи. Справжня бійчиня, безжальна й непереможна, але з милицями так незграбно давала собі раду, що хоч плач». У шпиталі, наплювавши на будь-які правила, вона носила свою стару бойову форму, чисто випрану, одна штанина була пошматована. І чомусь вона завжди прихилила милиці до свого панцирного ліжка, і ті зі страшним грюкотом падали, коли... «ну, тее». Тоді Йона з дівчиною кілька хвилин тихенько лежали, прислухаючись, чи не з'являться суворі оонівські лікарі, але ті ніколи не з'являлися.

Із Йониного виходило, що оці хвилини — коли він просто притискав до себе цю спецназівку й, імовірно, злочинницю, з її пошматованими штанами, які вона навіть не завжди встигала стягнути, — коли він притискав її до себе та дмухав їй за вухо: ось це й була сіль його історії.

Потім вона повністю одужала й повернулася до свого спецзагону, а Йона повернувся теж — у Горобці, які йому були за

батьківщину. Дівчинка ж ця, на ім'я, до речі, Міла, мабуть, героїчно загинула чи, може, когось перемогла.

— І що ж, — ляпнув я зненацька, — ти так ніколи й не воював?.. Тобто не бився? — саме в цей момент (занадто, як на мене, кінематографічно) блискавка вдарила десь зовсім поруч, світло блимнуло раз, другий, і знову горіло рівно. Військовий кухар усміхнувся мені, але, як здалося, цього разу не дуже дружньо. «Хочеш, — каже — розповім про свій головний бій?» Ну, а що мені.

А розповів Йона таке: «Пам'ятаєш того Чака вдень, ну того в крамничці, що мене ще пивом пригощав, а тебе намахав на двадцять центів? (він відкрив ще по пляшці пива, хоч мені вже й не лізло). Ну й от, років зо сім тому, влітку, між Четвертим Липня і Купалою, чи то ні, саме перед Четвертим — стали його якось грабувати. Просто вдень прийшов якийсь нормальний такий дюд, нетутешній, з рушницею “ремінгтон”, і лайк, вигрібай касу. Чак щось загаювся, ну, може, воно все якось по-іншому повернеться, той його одразу прикладом у пику раз, другий, ну — вигрібай».

Йона вийшов відлити. Я тимчасом зібрав посуд, хвилинку повагався і почав його мити. Мене це заспокоює, а там того посуду було — пательня велика, каструля з-під квасолі, пара тарілок. Йона повернувся, подивився, схвально кивнув:

«Так, ну що? Ну мені неприємно так стало... А я ж чого? Давно думав, що живу ж сам, нащо мені така велика пательня, мити її щоразу, от і вирішив купити меншу, у Чака саме були». — «То ти туди по пательню саме під пограбування і прийшов?» — «Екзактно! Тіки я там уже був, роздивлявся, чи справді нормальна. І так мені за цього дюда неприємно стало, ну от нащо?.. То я йому пательнею по маківці й той, запроторив». — «І що?» — «І все. Той впав, Чак забрав рушницю, я розрахувався і пішов собі».

«А грабіжник за два дні помер», — раптово закінчив Йона, коли я вже чекав на кольорову історію героїчної бійки одного військового кухаря за денну касу провінційної крамнички.

— І що ж тоді було?.. — тільки й спитав я.

— Ну, а що було. Дюду з рушницею — мабуть, охайна могила десь у Техасі чи Оклагомі. Мені — пара недбалих суддівських засідань, виправдувальний вирок, довічне безоплатне пиво в Чака (але тільки пляшка за раз) і пательня, яку не можна використовувати.

«Тобто оце — та сама пательня?» — невеличкий брудний елемент посуду на стіні раптом набув неприємної вагомості, й уся ситуація загалом одразу здалася невиразно моторошною. Блискавки, як на гріх, били одна за одною, світло миготіло; я сидів у закинутому селі, якого немає на мапах, із незнайомим дядьком, у якого залізна нога, а на стіні — пательня в підозрілих плямах... Йона піймав мій погляд і розреготався: «Що, пахне дешевим горором? Синку, Південна Готика — це в нас нижче, у болотах. А тут звичайне українське американське село». Мені чомусь одразу полегшало, але впертість тягнула за язика: «Але ж це та пательня?». Він знизав плечима, ніби струшуючи щось: «Ну, звісно». «А що ж то за плями?» Йона помітно знітився: «Та просто бруд із роками зібрався. Подумай сам. Використовувати її мені тепер уже ніяк. Викинути? Ну, якось теж недобре. От повісив, висить, але мити її нащо».

Це було зрозуміло і якось по-людськи; і ще по-людськи було те, що Йона сказав по тому, коли буря скінчилася, і ми влаштувалися на веранді з пивом.

У старих продавлених кріслах ми сиділи глибоко й надійно, мов пілоти, притиснуті перевантаженням. Несподівано чисте небо було розсічене дивними довгими хмарами, ніби річками чи інверсійними слідами велетенських літаків. Я ледь не засинав, але пиво все ніяк не закінчувалося, і дивний цей

Джонатан Зелений сказав, якось зніяковіло, майже виправдовуючись: «Так повелося, що в нас — Зелених — є історії про мерців. Тобто я знаю багато мертвих людей, чи, як це сказати, багато моїх знайомих померли» (але «я знаю мертвих людей» мене пройняло, я теж знаю мертвих людей, думав я). «Однак отакі історії, як про того дюда з рушницею, відбуваються тільки з нами. Щось, чого могло й не бути, або могло відбутися і не зачепити, але воно є і є» — отак пояснив Йона. Від того мені здалося, що поблизу, за межами того, що освітлювали слабкі бульби лампочок, пробирається щось типу чорного собаки — а може, воно справді там пробиралося, може, не собака, а хто тут має бути: койоти? Може, то був койот.

Так чи інак, якщо койот мені тільки примарився, то ще мені примарилося, що Йона теж його помітив, чи помітив, що я до чогось придивляюся, і швидко перебив тишу: «Їх було двадцять шість».

— Що?

— Двадцять шість мерців. Ну, тих, про кого я знаю, і тих, хто точно пов'язаний із Зеленими. Я пам'ятаю їх усіх, — він трохи подумав, ніби перелічував наново, — мабуть, краще, ніж своїх жінок. Тих і не двадцять шість було, — уточнити, чи було їх більше, я посоромився.

Уже вкладаючись у Йониній гостьовій кімнаті, слухаючи шарудіння нез'ясовного походження в домі й поза ним, я подумав, що мені подобається. І сам Йона, і його мова, і його погано й перекошено переказані історії. Мабуть, мені сподобається переповідати ці історії тобі.

Індіанець Тобто на панщині

Спочатку мене розбудило сонце (від нього вдалося прикритися подушкою), потім кіт. Щось у нього було або до мене, або, найімовірніше, до м'якого сонячного місця в нічийній кімнаті, яке я зайняв. Кіт помацав лапою мені лице («чи цей живий узагалі?»), а потім майже розбірливо нявкнув «посунься» і довго вмощувався в найсонячнішому місці ліжка.

Хоч який невиспаний, я все-таки пам'ятав, що це за кімната й чому я тут, і не мав щодо цього заперечень — усе видавалося дивним, але прийнятним. Знайшов душ — у такій великій кімнаті з вікнами, що я відчув себе вразливим і недоладним, ніби роздягаюсь у вітальні; тут теж було чисто й пусто — настільки, що зубну щітку довелося класти на підвіконня.

Хазяїн сидів у кухні, заклавши ногу на ногу, — спиною до мене, обличчям до розчахнутих навстіж вікон — і, як мені здалося, задумливо ворухив залізними пальцями, довгими та напруженими. Він щось сьорбав з великої чашки, але відставив її, шойно я привітався.

«Ранок, Джонатане». — «Ранок, хлопче. Та кажи Йона, воно так звичніше тут». — «Ну, добре». І Йона, як я не відмовлявся, узявся готувати мені особистий сніданок: яєчню (найсмачнішу) із залишками вчорашніх грибів і моєю консервованою кукурудзою, тости з якимось джемом, каву — були в цій кухні,

що здавалася мені позбавленою всього зайвого, і тостер, і кавоварка, щоправда, кінематографічно старі.

Надворі, скільки видно з кухонних вікон, — жодної людини чи тварини, а дерева таки виявились яблунями, і за цими яблунями стояли ще яблуні, ряд за рядом яблунь, цегла не-близької будови, напевне сусіднього дому, а за ним, здається, знов яблуні, яблуні. Не всі вони родили, але яблук (здається, різних сортів) вистачало й на гілках, і на землі; я раптом за-дивувався, що самі дерева ще абсолютно зелені, і це в останні дні вересня. У Йона було таке пояснення:

— Тут воно, як Бог українцям одразу казав. Зараз ще кінда літо, і дозрівають літні сорти: ганікрісп, тобто медово-хрусткий, і стара мельба. Жовкнути почне за пару тижнів, саме в жовтні, тоді підуть гренісміт, стейман та арканзаські чорні, по тому фуджі та рожева леді; а падатиме листя, як годиться, у листопаді, там уже яблук не збереш. Тут, бачиш, усе йде, як має іти. От я тільки не розумію: що ти забув у тій Кусеті?

Я пояснив, як міг: мав трохи часу, зайвих грошей і конференцію, організатори якої сплатили за квиток до Солт-Лейк-Ситі, то й вирішив побути в Штатах певний час, у різних містах із книжок, працюю ж бо однаково через інтернет, а між замовленнями можна переїздити з міста в місто легендарними грейгаундами, чи так я собі уявляв. Що з цього вийшло — це вже інша розмова, з надлишку вражень я зацікавився і вештався свідомо з нізвідки в нікуди, з надією десь просто зупинитися, подумати й попрацювати, бо й замовлень накопичилося. Але у великих містах мені забагато галасу, й будь-яка кімната коштувала не на український, хоч і програмістський, прибуток; у маленьких же взагалі нічого немає, от і...

Розповідати це про себе було ніяково, бо зрозуміло, як воно звучить для нормального вкоріненого старого, але Йона тільки кивнув і сказав просто: «Та живи тут», а я й погодився. Від

грошей він відмахнувся — та допоможеш, сказав, з тим і цим, не занадто аж, мені тут з ногою, себто без ноги, не завжди легко; за роботою тебе не чіпатиму, а так — хоч перемовитись українською із ким є, тобі окей? Мені було окей. «То зараз працюватимеш?» — запитав Йона ніби з ноткою розчарування. «Та ні, п'ятниця, наразі мій клієнт з Ізраїлю, у них вихідний — і в мене теж». Тоді ми приборали в кухні й заходилися збирати яблука з найближчих дерев: зрілі з нижніх гілок — в одні ящики, паданку — в інші, а такі, що зовсім зігнили, — у велику бочку.

Спочатку я вирішив, що до моєї появи Йона нехтував своїми безкрайними садами, зважаючи на протез і самотність, але в сараї, куди я заніс перший ящик зібраного, таких ящиків стояли вже десятки, мені аж запаморочилося від запаху стиглих яблук, утім запаморочення було приємне, трохи соромне. За кілька днів я зрозумів, що зараз, у сезон, Йона безперервно при яблуках, збирає, перебирає, сортує, і більшість врожаю тим самим пікапом відвозить покупцям — мабуть, у великий Колямбус, бо в найближчій Кусеті навряд чи є ко-му їх стільки з'їсти.

Краю садам не було видно, не було й огорож, але Йона, схоже, знав якісь знаки й чужого не чіпав — хоч, як і звечора, ми двоє були єдині людські істоти під усіма деревами. Утім, придивившись, я зрозумів: і сади за невидимими межами, що їх не переступав Йона, не здавалися покинутими; та чомусь не став розпитувати. Йона ж ніяк безлюддя не коментував, тільки переказував імена сусідів та інші горобецькі орієнтири: де церква, де школа, де крамничка, що не працює, де стара криниця. «А он там річка», — недбало махнув кудись собі за спину і сказав назву; я перепитав, і він повторив повільніше: «Назва — Чаттагучі». Уже тоді я вирішив, що як буду все це записувати, то почну із фрази «коли я жив біля річки Чаттагучі...» — аж так мені ця назва сподобалася.

Відчувалося, що вона справжня американська, себто індіанська.

«І що ж, довго ви вже тут?» — спитав я тоді. Та років зо сто двадцять чи сто тридцять, мабуть, довгенько. «Ну, не я сам, звісно, — усміхнувся Йона, — але то був мій гран-дідусь, що заснував селище й обрав назву».

Історію гран-дідуса я почув в обід. Наклавши нам густого смачного супу, Йона почав з інтонацією диктора Бі-Бі-Сі: «У Йосипа Зеленого було дев'ять братів і сестер».

Усі десятеро стали вчителями.

Коли настав час покинути рідний Вінницький повіт, Зелені розсудили, що десятюм учителям в одній місцевості оселятися нерозумно, та й роз'їхалися в різні боки, домовившись прізвища не змінювати, хай там що, а як випаде нагода — заснувати нове селище й неодмінно назвати його Горобці, на честь Старої Країни і хутора свого дитинства. Так Йосип, «найсередніший», як сказав Йона, — п'ятий серед усіх, вирушив у Новий Світ зі своєю третьою дружиною, дочками від двох попередніх і наймолодшим братом Юхимом, якому якраз обридло вчителювати, й він навчився кравецької справи, тож до діла мав згодитися.

Наприкінці дев'ятнадцятого століття українці, що їхали в Ю-Ес, планували влаштуватися на якусь новеньку фабрику, чи то залізничне будівництво, чи принаймні на добреньку шахту. Йосип натомість мав міцне уявлення про щасливе квітнення села — українського, звісно — у середньоамериканських степах; доки пливли, цим уявним квітненням він устиг захопити ще кілька родин, які не мали свого плану — із цих родин Йона згадав Безжурних, у яких було три дочки (чи навіть чотири?).

Йосип Зелений — учитель української і активіст «Прогресу», інакше кажучи — інтелігент та ідеаліст — зненацька

виявився неспинним. Замість степів Техасу чи Небраски українцям дозволили оселитися в пустій і горбистій місцевості на заході Джорджії, тож у якийсь час образ безкрайніх ланів і білих мазанок під вишнями побляк і розчинився. Одна чи дві родини з пароплавних знайомих, зневірені, теж розчинилися, натомість звідкись з'явилися інші, зокрема родина лемків на прізвище Кіцик.

І тоді — спочатку в уяві Йосипа, а потім у реальному окрузі Чаттагучі — постали Горобці (тоді ще «Нові Горобці»), якими стоять і донині: селище яблуневих садів і вкритих яблуками сонячних пагорбів над індіанською річкою. Сорти вирощували майже всі місцеві, американські, але Йона показав і кілька старезних дерев снігового кальвілю — ті нібито проросли із зерняток яблук, які Йосипові дочки гризли на пароплаві, недбало залишаючи кісточки в кишнях.

— Вони були тут як перші люди, — мрійливо казав Йона, — говорили своєю мовою, саджали, що хотіли, і давали нові імена геть усьому, що бачили. Навіть спробували називати річку Чаттагучі Бугом, а Аппалачі отам, — він махнув рукою (за моїм відчуттям, радше в напрямку узбережжя, ніж на північ, де саме й мали бути ті Аппалачі) — Карпатами, але це було якось оквардно, тож від гір і річки врешті-решт відчепилися. Але індіанців таки навчили української, це факт.

Я здивовано зареготав, Йона з розумінням усміхнувся: йому, вочевидь, приємна була моя недовіра, вона давала старт наступній частині розповіді.

— Ти стривай, стривай, зараз іще краще буде. Час ішов, селище росло, збудували таку-сяку церкву, щоби було де збиратися, знайшли собі глухенького отця Костянтина, який нікого не чіпав.

У третьої дружини підстаркуватого Йосипа неочікувано народився мій дідо Максим, у його брата Юхима — близнята

Петро й Павло, інші теж когось там собі понароджували, діти росли й учили українську, дерева росли й давали добрий прибуток. Та зробімо довгу історію короткою... Найнявся до ґран-дідуса один індіанець — прийшов сам, десь на Маковія, з боку річки, а тут саме і грошей, і роботи стало стільки, ніби лише на нього й чекали.

Ґран-дідусь і його рідні перше спілкувалися з найманцем лише жестами й фразами, як-от: «Ноу, ноу, окей, дідько тебе», а потім Йосипові закортіло навчити нехриста справжньої української. Почали з дієслів, бо ж на врожаї говорять самими дієсловами, а індіанець виявився цікавий і розумний, казали — все запам'ятовував, а що не розумів — розпитував, навіть до церкви щонеділі зазірав, і там теж розпитував: «Тобто, одежа його стала білою, як світло?», «Тобто, ясна хмара осінила їх?» — доки Йосип не кликав його, давай, мовляв, Тобто, яблука самі себе не зберуть! А той йому: «Тобто, самі себе?» — і наприкінці жовтня його вже інакше як Тобто не кликали.

Після Дня подяки Тобто кудись подівся, Йосип і його брат тільки плечима знизали: роботи взимку, хоч яка вона тут не є, однаково не було. А навесні з боку річки з'явилося все плем'я.

— І що ж, — покепкував я, — усіх навчили української?

— Геть усіх, — запевнив Йона. — Це було плем'я індіанців-гітчтів (хоча самі вони казали на себе «ачік-гата»), що його антропологи вважають зниклим десь у той час. Дуже маленьке плем'я і дуже тямовите — тільки такі тут у лісах і залишилися, коли інші пішли собі в резервації. Але дуже, дуже знуджене, тож їм ці сади й нова мова здавалися подарунком їхніх індіанських духів.

Українська була гітчітам тотально чужою, а по тому, як вони казали, — та й досі кажуть за чаркою — солодка, солоня й лоскітна на язиці. І коли вони почали її вивчати, то іншої

знати вже не хотіли. А оскільки до появи мого ґран-дідуса були неписьменні, то гітчітська мова (чи то, за деякими джерелами, гітчітський діалект мускогійської) із часом просто розчинилася в ріці й утекла до океану.

Це ми якраз видерлися до річки Чаттагучі — чималенька прогулянка по обіді, але ж історія конче мала бути ілюстрована. Річка так повільно й поважно полоскала опущені в неї гілки дерев, що в надзахідному світлі здавалася річкою молодого меду.

«Солоня, солодка й лоскітна на язиці», — думав я собі. Може, щось у цьому й було. Може, й насправді, як Йона казав, індіанці-гітчтіти згодом обрали собі нові імена, чомусь особливо любляючи незмінні частини мови, як-от сполучники та прислівники, так що називали себе й Ворон Ліворуч, і Навіщо Легка, і навіть старий Як-От (а може, і хтось на ім'я Навіть і Хтось, хоча про це Йона не згадав). Йосип, отже, був великий просвітник, а ще й упертий, як трирічка, і його нащадки й сусіди затруїлися цією впертістю і чіплянням за мову, якої могло вже й не бути, і точно не мало бути тут, де вона натомість була. Мабуть, індіанцям така впертість запасувала, як рідна — тому після Йосипа найкращі в тому краю знавці й учителі української завжди мали в собі чимало гітчітської крові.

Може, усе це так і було.

Але сіль цього історичного анекдоту Йона переказав мені трохи згодом: вочевидь, чекав, доки я добре засвою основи. А йшлося про таке: ніби десь у восьмому чи дев'ятому році двадцятого вже століття багатий-учений дістався округу Чаттагучі в пошуках слідів зниклого племені. Мав при собі новітню вигадку: переносний фонограф, сподівався хоч на якого старого таки натрапити й записати, як він розмовляє. Останні землі, що їх посідало плем'я, були відомі: зовсім невеличкий шматок берега, саме отам, власне, де ми до річки і приходили.

І нібито розгублений через невдале полювання та аби не з пустими руками повертатися, цей невіглас вирішив зробити запис хоча б «екзотичної прибульської говірки» Нових Горобців. Його, звісно, повели до Йосипа — вже слабенького з віку, а може, не дуже і при розумі, але все ще впертого, як сто канадських лосів. «Дай-но... поговорю з ним його конячою» — сказав Йосип племіннику Павлу (чи Петру), який пояснив йому справу багатія. Дочекався сигналу, що фонограф працює, та, глузливо дивлячись на здригання голки, вимовив голосно й чітко — і, як кажуть, уперше за життя американською: «I have a dream... This land will speak Ukrainian till the end of the days». І вже Павлу: «Усе, вимикай цю марноту».

Йона дочекався, поки я прорегочусь, і безтурботно додав: «Ну, то так у родині це переказували. Гадаю, що вони все-таки нормально поговорили, зробили якийсь там запис “говірки” — та все це марно. За пів милі від Горобців той учений на своєму «Форді-Т» схибив на повороті і скотився шкереберть з горба, розбив і себе, і машину, і все обладнання із записами, якщо ті й були».

Йона значуще подивився на мене й показав правицю з двома загнутими пальцями: от тобі й другий мрець. І не встиг я замислитись, як він буде показувати двадцять шостого, закінчив остаточно:

— Кажуть, що його поховали індіанці, а відспівав отець Костянтин. Але ніхто ніколи не міг згадати його імені, чи звідки він такий узявся, а чи взявся взагалі. Доведеться вірити так.

Невдале пограбування потяга

На пласкому даху великої веранди Йониного дому накопичується зопріле листя, дрібне гілля, гнила та годяща паданка, подекуди — котяче гівно. Я знаю це, бо саме видерся на той дах з рукавичками, граблями, мішками та сучкорізом для гілок найближчих дерев, які вже нависли над металевим дахом і скидали на нього ті ж яблука та листя. На дах можна було потрапити тільки недбало збитою хиткою драбиною, не диво, що нашарування здавалися багаторічними: вочевидь, Йона сюди дістатися не міг.

Прибирати було нудно та незручно, гнилі яблука розповзалися кашею, старий бруд намертво прикипів до бляхи, день був безжально сонячний, за півтори години я не впорався і з половиною роботи. Скинув рукавички, сів на вичищене й задивився на шість уже повних смітєвих мішків: як це я опинився тут?

Почувався я дивно: водночас міцним від висоти, сонця, вітру й запаху гнилих яблук — і загубленим, потрапивши в чужу історію із чужими декораціями й логікою. Як за перших ознак грипу, навіть тіло було не моє, а думки пливли в дивних напрямках. «Я ніби помер», — раптом сказав я собі, ніби помер і опинився чомусь саме тут, у безлюдних яблуневих садах, у брудних рукавичках, на даху, де кіт саме сцяв на середину вичищеної ділянки.

(Попередньої ночі наснилося: іду через залите водою весняне рідколісся, перестрибую з одного лежачого стовбура на інший; незрозуміло куди, але маю донести гарячий і важкий фаянсовий чайник. Це якось пов'язане з койотами — тими тінями, що я їх умовно назвав койотами: перед ніччю знову бачив щось із вікна своєї кімнати, і потім у напівсні чи то зрозумів, чи то нафантазував собі, ніби Йонині мерці обертаються на нічних хижаків і приходять слухати історії про себе.)

Я роззирнувся: сонце, небо й ніяких койотів. Яблуні, що давно переросли більшість горобецьких домів, перекривали краєвид майже на всі боки, й тільки подекуди між їхніми кронами погляд сягав дальніх кілометрів, вихоплюючи блиск води, гряди далеких горбів, зрештою: потяг. Маленький потяг — тепловоз, із десятком вагонів — ішов майже на самому обрії, не наближаючись і не віддаляючись, справа наліво. Він був такий спеціально чіткий, ніби його саме для мене промалював кінематографіст, я завмер і просто дивився, як американський потяг іде американською землею, і майже чекав на титри, а потяг усе йшов і йшов, до нього було так далеко, чи то він був такий повільний, що ніяк не міг зникнути з поля мого зору, а потім я моргнув, і його вже не було, але я не одразу зрозумів це, і ще придивлявся.

— Ну все, все, вже все, — раптом сказав Йона, ніби вгамовуючи когось, можливо — мене. Я здивовано повернувся: той стояв просто в мене за спиною, мав у руці термос і два великі горнятка, вдягнені ручками на пальці, як блазеньські персні. Я подивився на його ноги і побачив, що він босоніж, залізна нога підбрала пальці й учепилася ними у бляху, немов пташина. Щось було правдиво лячне в цій кінцівці.

— Ну то й що? — знизав плечима Йона, всідаючись на дах і на ньому ж розставляючи горнятка. Я знову скинув рукавички й сів поруч. — По-перше, мені справді сюди незручно

видиратися, як не дивися. А по-друге, ну не скажу ж я тобі «йди на дах о пів на дванадцятку, подивися на потяг, я тобі тоді щось розповім», райт?

Ну, так. Як на мене, зараз за будь-яку історію було б краще просто сидіти на даху мовчки з гарячим чаєм (на відміну від нормальних американців, Йона чаєм не гребував, хоч і пив поганий) — може, потяг проїде ще раз?

— Не проїде, — скрушно похитав головою старий, — ця розвага раз на день, сто двадцять років поспіль. Відкриття, що з даху чи пагорба видно потяг, коли той проходить через Кусету, зробив Максим, тобто Йонин дідусь; той самий Максим і надумав потяг пограбувати.

А втім, пограбування потяга могло бути й вигадкою його найліпшого товариша Панаса Безжурного чи одного з їхніх молодших друзів. Якщо вірити розповідям про те, як переповідалося, що то були за часи, зі слів тих, хто трохи їх іще пам'ятав — ідея пограбування потяга просто загула в повітрі. Один тільки славнозвісний Буч Кессіді випатрав зі своєю бандою п'ять, чи то вісім за три роки на межі століть; 1903-го в Нью-Йорку навіть створили кінокомпанію, щоб зняти про це кіно, і кіно це мало шалений, як на 1903-й, успіх. Те кіно, чи радше звістки про нього й перекази, зумовило справжню ланцюгову реакцію — утім, нетривалу, бо виявилось, що більшість бучів кессіді, що не є Бучем Кессіді (а той сам уже втік у Південну Африку), повсюди з легкістю заарештовують, а то й убивають прямо на місці.

Натомість у цьому закинутому шматку Джорджії, на станції Кусета, назву якої навіть мешканці сусіднього Колямбуса не завжди могли пригадати, пограбування невеличкого щоденного потяга могло бути цілком вдалим. Таким воно й стало: шість п'ятнадцяти- й шістнадцятирічних дурнів, затуливши обличчя кольоровими хустинами, здобули дванадцять долярів

на всіх. Ніхто ж, бач, задалегідь не поцікавився, що там таке возить той щоденний потяг, а то було вугілля, брухт та один вагон робітників з узбережжя, от їх і примусили вивернути кишені, погрожуючи двома старими рушницями. Машиніст, однак, був із сусіднього округу і миттю впізнав страшних бандитів за міцним українським акцентом у ламких голосах, а вони ж навіть і сорочок не змінили, йолопз.

Зрозуміло, законники оточили Горобці ще до ночі, отець Костянтин пропонував зводити барикаду на отій вулиці біля церкви, гітчіти показували свої таємні стежки, але гран-дідусь Йосип вирішив по-своєму. Суддівське засідання було в Атланті, Йосип і лемко Божидар Кіцик мобілізували сформовану вже у великих містах діяспору, із самого Бостона приїхав славетний адвокат Стефанік. Він нагадав присяжним, що рушниці навіть не були заряджені, що мігранти бідують і страждають, водночас збагачуючи нову батьківщину своїми яблуневими садами та співочою натурою, пригостив кальвілем і примусив навіть йолопів заспівати про вишні та калину. Присяжні розтанули, суддя знизав плечима і присудив якісь там виправні роботи, які дужим горобецьким парубкам були — тьху. Пограбування трапилося одразу після Великодня, а вже на День Праці бандити-невдахи були вдома. «А нумо!» І ми заходилися опускати з даху сміттеві мішки хисткою драбиною.

— То ж ти, Йоно, онук злодія? — незграбно пожартував я.

Господар із силою зачинив двері сараю, де ховалися граблі та сучкоріз — ніби по столу вдарив. Але коли він повернувся, я побачив хитру усмішку.

— Я, хлопче, — онук почесного ветерана залізничної служби й найкращого машиніста південно-східних штатів.

Бо ж під час пограбування з дурним Максимом Йосиповичем Зеленим трапилося диво: він закохався. Себто закохався саме в той паротяг, бо сестра його товариша Панаса, Ганна

Безжурна — бабуся Йони — тоді була ще надто мала, щоб звернути на неї увагу. Він її роздивиться тільки за п'ять років, коли вже матиме диплом машиніста і з'являтиметься в Горобцях, до похмурої несхвали гран-дідуса Йосипа, тільки в коротких проміжках між рейсами рейковими дорогами Джорджії і всіх Штатів. Ганнусі ж Безжурній-Зеленій залишиться все життя пам'ятати, що перше, найбільше Максимове кохання — це залізниця і все, з нею пов'язане.

«Сумна історія, — прокоментував я, — добра, але сумна». Йона значуще підняв брудного пальця: це не вся історія. Ну, звісно.

Бо ж був ще Панас Безжурний, найліпший товариш і спільник Максима Зеленого. Коли з тим відбулося його «диво», Панас розгубився. Казав, що в такому разі він сам стане відомим авіатором, їздив до нових знайомих в Атланту, тамтешні українці пильно стежили за Великою війною і збирали гроші на перший літак майбутніх Повітряних сил незалежної України, але Панас повернувся до яблук.

Мабуть, усе, що йому було потрібно, — щоб життя і далі йшло, як і мало йти в Горобцях: просто, весело й безглуздо, Різдво й неділя, Великдень і Спас, весілля і пісні, річка й пагорби, і щоб Максим розумів усі жарти й нічого не боявся. А той з'являвся раз на місяць, і ще й обіцяв, що колись, десь, якось, ще буде час на це все. Панас, звісно, не вірив, але хотів.

І так хотів, що коли Максим врешті сам став машиністом — до речі, саме цього потяга, себто того, одинадцять-тридцять у Кусеті, але часи вже змінилися, потяг возив зброю, одяг і медикаменти — Панас запропонував нове пограбування. У цьому навіть був схиблений сенс: якщо машиніст допомагає злодіям, справа стає зручнішою — але Максим, звісно, відмовився.

На Якова-брата-Божого, тобто на початку листопада, коли рейки вже заносить листям і потяг ведуть пильно й тихцем,

машинерія завернула за останні дома Кусети, і там на рейках стояв Панас: у широкому капелюсі й хустині, що затуляла обличчя (але, звісно, це був Панас), по-ковбойськи широко поставивши ноги й наставивши одну з тих самих старих рушниць на потяг, який насувався. Загальмувати Максим не встигав.

Йона важко замовк. «І що ж той? Загинув?» Кивок.

— А Максим, звісно, ніколи вже не міг бути машиністом? — безнадійно запитав я. (Знаючи огидну відповідь: потяг на обрії, яблуні й чисте небо, село, з якого нікуди подітися, — усі мали приходити в Горобці, й усі, хто прийшов, мали залишитись, і я знову подумав, що Йона мене вб'є, мабуть, іще не сьогодні, але має вбити, до цього все й ішло.)

Але той здавався автентично здивованим: «Звідки ти це взяв?».

Люди тоді жили в іншому світі. Максим повернувся до роботи відразу після закінчення інвестиції, десь на Різдво, отець Костянтин належно відпустив гріх, родина Безжурних прийняла все як сумний випадок у довгому ланцюгу сумних випадків з родиною Безжурних. Бабуся Ганна мені так казала, що «бідного розчавленого Панасика» дідусь неминуче ще зустріне десь по той бік, звісно, нерозчавленим. І, як брат Божий Яків попустить, підуть вони по тій зустрічі п'ятнадцятирічними, бо підлітки навіть ходять інакше, якими їм іще там ходити?

Єдина, хто Максима винуватив, та й то мовчки, — тобто роками слова йому не казала — була його ж старша сестра Женя. Хто й гадку мав, вона завжди з того Панаса Безжурного глузувала, ображала безглуздим і безклепким, а він її, на сім років старшу спритну дівчину, як був малий, усе намагався побити, валив у траву, кусав за руки, тягнув за волосся, — а як виріс, то й битися перестав. Що їй до нього? (А могли б одружитися з сестрами один одного й цілком заплутати всю цю історію з прізвищами...)

Женя нікому нічого не пояснювала, просто припинила розмовляти з братом і стала рідше з'являтися вдома. А ще — придбала собі гвинтівку. Але це вже інша історія, ця гвинтівка із часом багато чого в Горобцях змінила.

Мені так муляло все це зібрати до купи, що я з годину не міг заснути, попри день роботи й пиво ввечері. Потяг на обрії, гвинтівка на стіні, дурні байки про якісь кохання і пограбування початку століття — звісно ж, вигадані; і ця раптова впевненість (досі ще не остаточно розвіяна), що Йона чомусь має мене вбити.

Я довго вглядався в темряву: чи прийшли койоти? Їх має бути вже троє. Утім, бачив тільки неясну гру плям і тіней у темряві, і міг тільки додумувати, що воно там, — як у ті ж таки п'ятнадцять років, ночуючи на старій дачі в одній кімнаті з дівчинкою, безнадійно вдивлявся в бік її ліжка і майже розрізняв білі трусики між ковдрою і простираллом. Так що, може, і нема жодних трусиків, тобто койотів.

Із цим і заснув.

Женя є файно

Жодна з моїх жінок не любила вогонь так, як я, — і, виявилось, як Йона. Не підводячись із ослінчика, він брав одну за одною найсухіші гілки з великої купи й підкладав їх у багаття, розпалене просто на землі, — так, щоб вогонь і далі підтанцьовував над червоним вугіллям, а не кидався відчайдушно в повітря. Я ж сів на краєчку веранди і спочатку ні про що не думав, окрім вогню. А потім — про рушницю Жені Зеленої.

За три мої робочі дні розпорядок дому усталився так міцно, ніби складався роками. Вранці мене будив дзвінок старого тостера, з яким він викидав готовий хліб, я пускав kota з кімнати, швидко й майже завжди мовчки снідав і поринав у черговий таск, здебільшого розбирати і приводити до тями старий код у віддалених кутках якоїсь системи, що до неї тому чи цьому клієнту конче потрібна була нова фіча.

Сидів зазвичай на веранді в старому кріслі, примостивши ноутбук на низьку огорожу, а шнур його прокинувши крізь вікно у свою кімнату. Йона то порався під яблунями, то сідав у пікап і їхав по хліб, пиво, квасолію і борошно, то знову вовтузився з паданкою, листям і гіллям. Час до часу я вставляв розім'ятися чи покрутити в голові особливо складну архітектуру несподіванку, і тоді міг перенести пару ящиків з яблуками в сарай, або й влізти на якесь із дерев і зрізати підсохлу

гілку — поза цим Йона, як і обіцяв, не чіпав мене і впродовж дня тільки кликав до обіду та вечері.

Повечерявши, мали сидіти на кухні чи на тій самій веранді вже вдвох, ліниво базікати, уникаючи задовгих сюжетів і гарячих тем (я побоювався, що рано чи пізно Йоні заманеться поговорити про нещодавню революцію і війну в Старій Країні, чи то взагалі про політичну ситуацію у світі, але минулося). Розмовляли про інші міста і країни, що їх довелося побачити, — Йоні за його службою, мені у швидкоплинних дво- і триденних поїздках на конференції, із порозумінням кивали одному (хоч міста і країни переважно були різні), але занадто не зацікавлювалися.

— І що ж потім було із Женею і тією рушницею? — врешті запитав я, і прозвучало це просто, як продовження покинутої на кілька днів розмови. Йона кивнув на знак того, що почув запитання, сунув мені декілька сучків — ламати й підкидати в багаття — і пішов до кухні по пиво. Пив він здебільшого безалкогольне, а історія із Женею була така.

Як загинув Панас, то вона розрадити себе не могла, і з рідними майже не спілкувалася. Окрім тата й Максима була ще в неї півсестра Ївга, обидві Йосипові доньки, але від різних дружин, і так сталося, що обидвох назвали Ївгеніями, а коли вони стали жити одним домом, то, щоб не плутатися, сувору старшу стали звати, як годиться, Ївгою, а молодшу, тоненьку, тиху, ще й в окулярах — по-міському, Женею. Півсестри добре товаришували й були одна з одною ближчими, ніж із мачухою, Йосиповою третьою дружиною, матір'ю Максима.

Та коли сталося, що сталося, Женя не пішла до Ївги за розрадою, а ходила собі сама довколишнім обрідним лісом. Що вона там робила чи нічого не робила — невідомо, але якось зустріла дівчинку з індіанців на ім'я Навіщо Легка, яка одразу розгледіла в невеличкій Жені сталеву холодну лють і повелася

із цим знанням у суто індіанський спосіб — стала вчити її індіанських премудростей: вправлятися зі зброєю, вистежувати дичину, наздоганяти, білувати й таке інше.

По першому ж зайці Женина лють кудись поділася, так що мисливиці з неї не зробили, та це нічого, скільки там тих зайців навколо Горобців, хай бігають. Натомість до рушниці Женя Зелена несподівано прикипіла, вправлялася з нею годинами, розлякуючи пострілами тих самих зайців і нечисленних випадкових подорожніх. Стріляла стільки, що в окрузі потім ще років зо тридцять не знайти було каменя чи огорожі без розкиданих навколо скелець від прострелених пляшок, чи навіть товстого дерева без дірки в самісінькому центрі надряпаного на корі прицільного хреста.

А коли Женя назбирала грошей на власну новеньку гвинтівку, то стала влучати у квотерну монетку в сутінках, навіть попри окуляри. Чутки про таку файну стрільчиню з віддаленого українського села досягли яких треба вух, і в Горобцях з'явилися двоє занадто гречних дядечків у костюмах і на автівці. Дядечки репрезентували Уряд ЗША, і до Жені в них була важлива пропозиція: тренувати рекрутів Армії ЗША — вайлувати янгстерів, що їх за кілька місяців конче треба відправляти в Європу, а їм гвинтівка з рук дірявих випадає. Рік був 1917-й.

Женя погодилася, і вже за тиждень мала — винятковим порядком — новенький шеврон сержанта-інструктора й ліжко в жіночій кімнаті тренувального табору у Флориді.

Йона знову пішов у дім, я встав, підтягнув купу гілля ближче й заходився брати по одній гілці, методично ламати їх на рівні шматки та складати у стосики. Багаття горіло рівно та спокійно, Йона повернувся з пляшкою пива для себе й горнятком заслабкого чаю для мене. Час стояв.

А 1917-го часу було обмаль, і від жалю до незграбних рекрутів, що мали тільки три тижні, щоб навчитися вбивати, а ще

й од своєї чужості — Женя стала, як переказували, найсуворішою сержанткою за всю історію табору. Страшним голосом (звідки тільки взявся?) вона кричала «ФАЄ», себто «вогонь», і насмерть перелякані цим криком, в ціль влучали всі: ірландці, росіяни, мексиканці, німці, французи, фіни, всі вавилоно-американці в першому чи другому коліні.

Два молодики-мексиканці, брати Хуан Пабло й Ігнацій Мігель на прізвище Паз, дошкуляли Жені найбільше. Вони майже не розмовляли американською (що й у неї була з якихось шматків і клаптів), але навмисне про все перепитували, обмінювалися рушницями на перевірках, запевняли, нібито хочуть вивчити її українську, й розважали інших вісімнадцятирічних дурнів, називаючи тих її словом «yolory», чи повторювали за нею «пи, dai Bozha, dai Bozha» після влучного пострілу.

Власне, нічого поганого у веселих хлоп'ятах з оливковими обличчями не було, в усьому тренувальному загоні ніхто більше за них не робив, щоб далеко-близьку війну й цілком імовірну власну загибель перетворити на дурний жарт. Але сумну і втомлену Женю, яку в тридцять років мігрени стали катувати ще лютіше, ніж у дівочтві, витівки Хуана й Ігнація не розраджували, а драгували. Під час триденної зливи, самовільно покинувши територію бази, один з мексиканців міг дістатися міської крамниці за хтозна-скільки миль, лише щоб роздобути для інструкторки цигарки. Він з'являвся, зголивши розкішні вуса, у мокрій жіночій сукні, яка йому, до речі, личила: вдавав «Хуаніту, шкільну товаришку пані Івгенії», щоб продертися в жіночій корпус, — а Женине роздратування ні на от стілець не просякало ніжністю, і коли казала «так звідси, рекруте» (вимовляла «так» замість «фак»), то голос її був крижаним. Й однаково, попри цю кригу й холодну дощову воду, над шкірою хлопця курилася густа пара, ніби він щойно з лазні.

Влаштувати для суворої інструкторки прощальний сюрприз придумав, здається, Ігнацій, а який саме — вирішив Хуан Пабло. Молодший з братів, він, хай там що, а дурним не був, а от сповнений здорової юнацької цікавості — був, отож, окрім рушниць, знався вже трохи й на саперстві, і на диверсійній справі. Одна біда — знався трохи, а вихвалявся, ніби ля перфексьйон.

Як то бувало в найнапруженіші моменти Йониних оповідей (і робило їх надто життєподібними, якщо й не реалістичними), що саме сталося, чітко пояснити ніхто не міг. Відомо було: це трапилося купальського вечора, за два дні до відправлення в європейські брудні траншеї та за день до Жениного тридцятого дня народження (про який ніхто з рекрутів, утім, знати не міг). Загін саме повернувся з важких вправ у сутінковій стрільбі, і брати Паз, що саме забігли вперед, раптом вигукнули: «Дивіться! Дивіться!». Потім пролунав вибух.

Самовчені сапери, за пізнішими здогадками, намагалися влаштувати чарівний і безпечний феєрверк для своєї улюбленки. І це вже витівка на військовій базі поза розумом, але до того ж вони щось переплутали чи забули, й у результаті у вибуху не було жодної чарівності, а був вогонь і дрібні скалки залізної бочки, і ті скалки розліталися навсібіч, були зойки й удари тіл об ґрунт. Рекрути треновано попадали у флоридські сухі трави, а коли знову здійнялися на ноги та наблизилися до епіцентру вибуху, то побачили закривавлене тіло Хуана Пабло — він обіймав і накривав собою Женю Зелену. Вони були зчеплені, немов люди, які намагаються втриматися одне за одного й докричатися одне до одного посеред великої бурі.

Але ще до того, як передні підбігли, мексиканець підвів голову, подивився на інструкторку й раптом зареготав, вигукуючи щось незрозуміле. Врешті, крізь регіт почули:

— Jenny's fine! Jenny's fine! ЖЕНЯ Є ФАЙНО! — кров ляла з великої рани на його литці, а він усе реготав, доки сержантка не дала йому ляпаса.

— А що ж його брат? Той Ігнацій? — втрутився я.

Йона знизав плечима: «Його знайшли за кілька десятків футів. Залізна скалка влучила йому в голову».

Але розумний Ігнацій Мігель Паз був у касці, тож одужав швидше за брата — й обох відправили до Франції, хоч і з двотижневою затримкою і простими піхотинцями, а мали б, як відмінники тренування, їхати капралами. Утім, вони навіть знайшли своїх товаришів-вавилонців з табору, й виявилось, що «Женя є файно» стало неофіційним гаслом цього загону, молитвою на вірну руку й точне око.

— Стривай-но, — знову перебив я, — а хто ж тоді в цій історії мрець? (Бо затямив єдине правило: кожна розповідь має в собі мерця, як начинку макабричного вареника.)

— Та ж Ігнацій-таки мрець, — Йона подивився на мене над багаттям, ніби на незнайомця (я ним, власне, і був). — Та купальська історія була тільки тінню, передвісником інших подій. Під час зимового наступу в січні дев'ятнадцять-вісімнадцятого року важкий снаряд розірвався саме в траншеї мексиканців, однією скалкою пробило Ігнацієву каску та голову, а іншою — розтросило праву ногу Хуану Пабло. Ірландець і росіянин півтори милі, не підводячи голів, волокли їх за ремені гвинтівок до медичної частини.

На той час Женя про братів Паз і думати забула або вдавала, що забула. У званні старшої інструкторки Івгенію залучили до тренувань у новоствореному Форт-Бенінгу, чув про нього? Тут поруч, двадцять кілометрів на північ, то як танк проїжджати-ме — не дивуйся.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ